

УДК 159.9.016.1 + 130.3 + 021.464-048.42

doi: 10.15330/ps.11.1.12-20

Ігор Гоян

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціальної психології
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
ORCID 0000-0003-2548-0488
e-mail: ihor.hoian@pnu.edu.ua

Ihor Hoian

Doctor of Philosophy, Professor,
Professor of the Department of Social
Psychology
Vasyl Stefanyk Precarpathian National
University
ORCID 0000-0003-2548-0488
e-mail: ihor.hoian@pnu.edu.ua

Володимир Будз

кандидат філософських наук, доцент,
докторант кафедри філософії
Львівський національний університет імені
Івана Франка
ORCID 0000-0002-9245-7571
e-mail: budzwolodymyr@gmail.com

Volodymyr Budz

Doctor of Philosophy, Associate Professor
of Philosophy,
Postdoctoral researcher at the
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID 0000-0002-9245-7571
e-mail: budzwolodymyr@gmail.com

**ФЕНОМЕНОЛОГІЯ МОТИВАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ
ТА ЇЇ САМООРГАНІЗАЦІЙНИЙ ХАРАКТЕР****PHENOMENOLOGY OF MOTIVATION OF PERSONALITY
AND ITS SELF-ORGANIZATIONAL CHARACTER**

Анотація. *Мета* дослідження полягає в тому щоб виявити феноменологічні та самоорганізаційні механізми мотивації особистості. **Методи.** У дослідженні застосовано феноменологічний та самоорганізаційний методи, на основі яких мотивація особистості розглядається в самоорганізаційному контексті та тлумачиться як емерджентна, динамічна, нелінійна та стохастична система. **Результати.** У дослідженні обґрунтована концепція синергійності психічних явищ, які мають водночас інтенціональний (феноменологічний) та біологічний рівень. Також у статті розроблена концепція самоорганізаційного характеру феноменології мотивації особистості. Остання розвивається на основі ідеї інтенціональності всіх психічних явищ, які відповідно включаються у структуру мотивації особистості. Доведено, що феноменологія мотивації особистості має самоорганізаційні характеристики, тобто мотивацію особистості слід тлумачити як незавершене, динамічне, стохастичне явище. **Висновки.** Всі психічні явища, незважаючи на їх розмаїтість мають інтенціональний вимір, тобто виражають певний ступінь їх усвідомлення на предметному рівні, оскільки вони є навмисними, власне залежними від волі та свідомості суб'єкта. Структурними елементами феноменології мотивації особистості є бажання, потреби, інтереси, афекти, емоції, почуття, воля, мотиви, очікування, переконання, ідеї, цінності, які створюють умови для динаміки та стохастичності мотивації особистості. Концепція синергійності інтенціонального та біологічного рівнів психічних явищ, яка доведена у дослідженні вказує на те, що на рівні інтенціональності психіка та свідомість мають тенденцію до тотожності. Явища, які включаються у структуру мотивації особистості, мають самоорганізаційні характеристики – нелінійність, незавершеність, динамічність, стохастичність. Концепція самоорганізаційного характеру феноменології мотивації особистості, яка розроблена у дослідженні, передбачає відсутність центру мотивації, тобто мотивація не має якогось провідного фактору, наприклад, аксіологічного, вольового чи емоційного.

Ключові слова: мотивація, інтенціональність, феноменологія мотивації особистості, стохастичність, динамічність, психічні явища, свідомість.

Abstract. Purpose. The aim of the study is to reveal the phenomenological and self-organizational mechanism of motivation of personality. **Methods.** In the study the phenomenological and self-organizational methods are used, based on which the motivation of personality is viewed in the self-organizational context and is interpreted as emergent, dynamic, nonlinear, and stochastic system. **Results.** The concept of synergy of psychic phenomena is substantiated, these phenomena have both intentional (phenomenological) and biological levels. Also, the concept of self-organizational character of phenomenology of motivation of personality is developed. The latter is developed based on the idea of intentionality of all psychic phenomena, which are accordingly included in the structure of the motivation of personality. It is proved that the phenomenology of motivation of personality has self-organizational

characteristics, therefore the motivation of personality should be interpreted as an incomplete, dynamic, and stochastic phenomenon. **Conclusions.** All psychic phenomena, despite their diversity, have an intentional dimension, i. e., they express some degree of their comprehension on the objective level, since they are intentional, actually dependent on the will and consciousness of the subject. The structural elements of the phenomenology of motivation of personality are needs, desires, interests, affects, emotions, feelings, will, motives, expectations, beliefs, and values that create the conditions for the dynamism and stochasticity of the motivation of personality. The concept of synergy of intentional and biological levels of psychic phenomena, which is proved in the study, indicates that on the level of intentionality psychics and consciousness tend to sameness. Phenomena that are included in the structure of motivation of personality have self-organizational characteristics – nonlinearity, incompleteness, dynamism, stochasticity. The concept of self-organizational character of phenomenology of motivation of personality that is developed in the study presupposes the absence of the center of motivation, i. e., motivation does not have some driving factor, for example axiological, emotional, or forceful.

Keywords: motivation, intentionality, phenomenology of motivation of personality, stochasticity, dynamism, psychic phenomena, consciousness.

Постановка проблеми. Вивчення мотивації особистості є актуальним завданням гуманітарних наук, яке доцільно вирішувати на міждисциплінарному рівні, використовуючи результати не тільки психології та філософії. Мотивацію слід вивчати також у зв'язку із досягненнями сучасних природничих наук. Знаючи сутнісні основи мотивації особистості, можна комплексно вирішувати складні суспільно-політичні та особистісні проблеми. Тому вивчення сутнісних основ мотивації є актуальним завданням, яке піднімається в цій статті.

Аналіз останніх досліджень. Проблема мотивації є однією із центральних у психології та філософії. Існує велика кількість праць у контексті мотивації, які перелічувати недоцільно, оскільки таке завдання виходить поза межі статті і має швидше монографічний вимір, який, наприклад, простежується у роботі В. Климчука (Klymchuk, 2015). Ми звернули увагу лише на деякі дослідження, які присвячені вивченню мотивації, які, в цілому, репрезентують наявні напрямки. Зокрема, А. Маслоу обґрунтовує ієрархічний підхід до мотивації на основі потреб (Maslou, 2012). Такий метод репрезентує погляд на мотивацію у її ієрархічних системних зв'язках з домінуванням її генетичних основ. Однак, на наш погляд, цей підхід не відображає суть мотивації, оскільки рівні людських потреб є взаємозалежними, а не ієрархічними. З. Карпенко вказує на такі прояви аксіопсихіки, як «... мотиваційні (суб'єктивні, психічні, смислові) ставлення, диспозиційні утворення (соціальні установки і ціннісні орієнтації), мотиваційні чинники (потреби, інтереси, ідеали, загальна спрямованість діяльності і поведінки), емоційно-ціннісні характеристики процесу переживання (предмет переживання і зміст моральної колізії), життєві вибори особистості в різних сферах...» (Karpenko, 2018: 14) – це все ж таки не завершений перелік структурних елементів феноменології мотивації. В. Климчук вивчає мотиваційний дискурс особистості, але не виявляє серед теорій мотивації феноменологічного напрямку (Klymchuk, 2015), на який ми акцентуємо свою дослідницьку увагу. М. Гудман вивчає соціальний вимір мотивації (Godman, 2013). Група дослідників аналізує значення емоцій у процесі мотивації, та вважає, що «... емоції виконують щонайменше дві різні функції: а) емоції слідує заздалегідь встановленій внутрішній мотивації, надаючи або не надаючи підтримки диспозиційному ставленню, б) вони можуть викликати нові напрямки мотиваційного інтересу та змін поведінки» (Løvoll et al., 2017: 3). М. Салмела аналізує емоції у когнітивному ракурсі (Salmela, 2006: 382–405). В контексті цих досліджень емоції здатні впливати на мотивацію в цілому, що свідчить про їх синергійний зв'язок з усією структурою мотивації.

У роботах, які проаналізовані нами, не звертається увага на *самоорганізаційний* та *феноменологічний аспект мотивації особистості*, який ми піднімаємо вперше. Наша стаття спрямована на вивчення феноменології мотивації особистості у її самоорганізаційному контексті. Дотичну проблему у контексті феноменології емоцій розробляє Б. Гелм, який однак акцентує увагу тільки на феноменології емоцій та аналізує поняття інтенціональності у зв'язку з емоціями (Helm, 2009: 248–255). Оскільки немає системних дослі-

джень, які присвячені аналізу феноменології мотивації особистості, наше дослідження може бути перспективним напрямом подальших розвідок в контексті цієї теми.

Мета дослідження полягає в тому, щоб виявити феноменологічні та самоорганізаційні механізми мотивації особистості, на основі яких відбувається її діяльність та поведінка. Завдання дослідження полягають у тому, щоб: 1) означити сутнісні елементи феноменології мотивації; 2) обґрунтувати самоорганізаційний характер феноменології мотивації особистості.

Методи і методика дослідження. Для досягнення мети та розв'язання завдань у дослідженні застосовано *феноменологічний* та *самоорганізаційний* методи. На основі цих методів мотивація особистості розглядається як складна емерджентна, динамічна та стохастична система феноменологічних явищ, які мають свої конкретні предметні інтенції. *Всі психічні явища, які відчуває людина, осмислюються нами як інтенціональні*, а в цьому руслі обґрунтовується концепція про те, що *всі психічні явища мають водночас інтенціональний (феноменологічний) та біологічний рівень*. Однак *ідея інтенціональності всіх психічних явищ* (зазначимо відразу, що інтенціональність ми тлумачимо в контексті спрямованості психічних явищ на предметний світ) може бути застосована *тільки до людини*, а не інших живих істот. В останніх психічні явища зумовлені тільки біологічно, тобто розвиваються на основі генетики, а в людини – також на основі свідомості.

Ми також обґрунтовуємо у дослідженні *концепцію самоорганізаційного характеру феноменології мотивації особистості* на основі ідеї про те, що всі феноменологічні явища включаються у структуру мотивації особистості та водночас мають самоорганізаційні характеристики – тобто є нелінійними, незавершеними, динамічними, стохастичними.

Виклад основних положень. Поведінка людини у формі фізичних дій, діяльності, праці зумовлена в більшій мірі не генетичними чи фізіологічними, а психічними явищами. Більшість психічних явищ, які проявляє людина є структурними елементами свідомості, оскільки вони мають *інтенціональний* характер.

Загальновідомо, що психічні процеси є основою для функціонування свідомості, тобто зазвичай *психіка* розглядається як ширша сфера духовного буття, ніж *свідомість*. Остання тлумачиться як вираження вищих психічних функцій людини. Але ми пропонуємо у якості *робочої гіпотези* розглядати *всі психічні процеси як інтенціональні*, а отже як в тій чи іншій мірі *предметні та усвідомлені*. Якщо ж психічні процеси є усвідомлені, тобто суб'єкт усвідомлює об'єктивні предметні сфери, які є джерелом його психічних процесів, то відповідно вони є структурними елементами свідомості, принаймні у вимірі чуттєвого чи емоційного досвіду. Тому *на рівні інтенціональності психіка та свідомість мають тенденцію до тотожності*, хоча й не є тотожними абсолютно, бо багато психічних явищ мають своє безпосереднє походження від генетичних факторів.

На наш погляд, всі психічні явища, незважаючи на їх розмаїтість – починаючи від бажань, потреб, інтересів, афектів, емоцій, почуттів, вольових зусиль, мотивів, очікувань, переконань, понять, ідей та завершуючи його цінностями, мають *інтенціональний вимір*. Вони в тій чи іншій мірі виражають певний ступінь їх усвідомлення на предметному рівні. Тобто людина має здатність усвідомлювати всі психічні явища на рівні їхнього предметного буття, співвідносячи психічні (ідеальні) стани з їх предметним вираженням.

У свою чергу інтенціональність психічного явища вказує на його феноменологічний характер. Тому всі психічні явища, оскільки вони інтенціональні, є в той же час феноменологічними явищами, тобто включаються в тій чи іншій мірі у структуру свідомості суб'єкта, який, проявляючи психічні явища, усвідомлює їх предметний рівень буття, тобто знає, що саме (який саме предмет) відповідає на онтологічному рівні кожному психічному явищу як ідеальній формі буття.

У такому аспекті всі психічні явища, які проявляються як *феноменологічні інтенції пов'язані з усвідомленням певного предметного виміру*, який може існувати на будь-якому рівні: природному, соціальному, психологічному, тілесному. Тобто якщо, наприклад, суб'єкт усвідомлює біль та його предмет, то відповідно біль «включається» у феноменоло-

гічне сприйняття суб'єкта у формі страждання, причиною якого є певне усвідомлене джерело болю. Якщо суб'єкт усвідомлює голод, то голод – це вже не фізіологічне явище, а феноменологічне. Якщо суб'єкт відчуває любов (до чогось чи когось), то любов – це вже не ірраціональне явище, а феноменологічне, оскільки суб'єкт завжди знає предмет своєї любові. Якщо суб'єкт усвідомлює свою потребу, то відповідно потреба, навіть якщо вона зумовлена інстинктивно та фізіологічно (їжа, сон, секс), має вже феноменологічний вимір, адже суб'єкт знає про ці потреби та усвідомлює їх предметний рівень.

Отже, *інтенціональний (феноменологічний) вимір мають всі предметні інтенції суб'єкта, всі психічні явища, зокрема емоції*. У цьому аспекті новаційний підхід до феноменології емоцій висловлює, наприклад, Б. Гелм, який зазначає, що «феноменологія емоцій традиційно розуміється з точки зору тілесних відчуттів, які вони викликають. Це помилка. Натомість ми повинні розуміти їх феноменологію з точки зору їх інтенціональності, яка чітко оцінюється... Для розуміння інтенціональності та феноменології емоцій... потрібно... прийти до сприйняття емоцій як особливого класу психічних станів, який не можна редукувати, який лежить на стику інтенціональності, феноменології та мотивації» (Helm, 2009: 248). Тобто дослідник вважає, що «...феноменологію емоцій слід розуміти з точки зору їх інтенціональності...» (Helm, 2009: 249). Оскільки ж емоції інтенціональні, то в такому сенсі вони є складовими елементами феноменології мотивації особистості.

Ми виходили з гіпотези про те, що *всі психічні явища є інтенціональними*, тобто *усвідомленими* стосовно того предмета, який їх викликає. Звідси вони мали б також, так само як емоції, належати до структури мотивації особистості. У такому аспекті бажання, потреби, інтереси, афекти, почуття, воля, мотиви, очікування, переконання, ідеї, цінності – це певні інтенції стосовно «чогось» чи «когось», власне це *предметні інтенції*, які мають конкретне предметне спрямування та водночас належать до структури мотивації особистості. У цьому аспекті Б. Гелм стверджує, що «коли ми звертаємось до емоцій, ми виявляємо, що вони мають як когнітивні, так і конотативні елементи, оскільки, як і пізнання, вони розповідають нам щось про те, як живе світ...» (Helm, 2009: 248), Однак, на наш погляд, всі психічні явища, незалежно від їх традиційного тлумачення як *раціональні* (значення, смисли, поняття, судження, умовиводи, ідеї, концепції, світогляд) чи *ірраціональні* (афекти, емоції, почуття, воля) доцільно тлумачити як *інтенціональні*, тобто як усвідомлені, як ті, які є «предметом» уваги свідомості, як осмислені у той чи інший засобами свідомості. У цьому аспекті, емоції є раціональними, бо, наприклад, дослідники стверджують, що «...оскільки істина є загальною епістемічною нормою для психічних станів, що мають пристосованість до свідомості, емоції здатні бути істинними та хибними» (Salmela, 2006: 394), тобто емоціям надається раціональний вимір. Раціональність емоцій може бути обґрунтована також у тому контексті, що, як вважають дослідники, «в даний час популярною ідеєю є те, що емоції – це сприйняття цінностей. Більшість захисників цієї ідеї інтерпретували її як перцептивну тезу про те, що емоції представляють (а не просто відображають) оціночні стани речей так, як чуттєвий досвід представляє нам розумні аспекти світу» (Dokic & Lemaire, 2013: 227). Однак тут слід нагадати, що ми зазначали, що *інтенціональність всіх психічних явищ притаманна тільки людині*, оскільки лише вона здатна ідентифікувати та усвідомити предметний вимір своїх психічних станів. Тобто всі психічні явища людини є навмисними, залежними від її навмисних структур – волі, уваги, інтересу, думок, почуттів, емоцій, власне вони є залежними від «я» суб'єкта, від різних форм його свідомості – емоційної, естетичної, етичної, аксіологічної, релігійної, політичної.

Звідси весь феноменологічний спектр особистості (бажання, потреби, інтереси, афекти, емоції, почуття, воля, мотиви, очікування, переконання, ідеї, цінності) діє як *система мотивації* поведінки та діяльності людини. Наприклад, дослідники висловлюють думку про те, що «соціальні мотивації... це широка група *емоційних та афективних факторів...*» (Godman, 2013: 590), власне емоції та афекти в цьому сенсі є складовими феноменології мотивації особистості, як і всі інші психічні явища, оскільки вони є інтенціональними. Якщо ж вони є *інтенціональними*, то вони, у тій чи іншій мірі, *представлені у структурі*

свідомості, а вже звідси – у структурі мотивації особистості, бо ті знання та ідеї, які особистість має у своїй свідомості є сукупними елементами її мотивації.

У такому аспекті навіть *інстинкти* (хоча вони зазвичай тлумачаться як ірраціональні) можна розуміти як *деякі первинні феноменологічні інтенції*, які пов'язані зі страхом, бажаннями, потребами, стражданнями суб'єкта. Безперечно інстинкти є частково ірраціональними, бо вони мають біохімічні витоки. Так само більшість афектів, емоцій і почуттів, незважаючи на їх структурне включення у психіку та свідомість, все ж таки тісно пов'язані з гормональними (біологічними) процесами людського організму. Зокрема, на прикладі емоції гніву дослідники показують, що «коли провокуються емоції гніву, гіпоталамус у нашому мозку активізує гіпофіз, а той надниркову залозу, посилюючи сигнал, і запускає викид гормонів стресу, таких як адреналін, нон-адреналін та кортизол» (Varsha, Malavika, Vyshnavi, & ShamsiyaRizwana, 2020: 27). У цьому аспекті можна також по аналогії стверджувати про те, що інші негативні та позитивні емоції також мають подібні механізми та безпосередньо пов'язані з гормонами. У подібному ракурсі Б. Гелм вважає, що «наша фізіологія відіграє центральну та важливу роль у нашому переживанні емоцій, і ми дуже часто усвідомлюємо, що переживаємо певну емоцію – скажімо, страх, тому що ми помічаємо певні тілесні зміни: прилив адреналіну, прискорення серцебиття та дихання, сухість у роті, спітнілі долоні тощо» (Helm, 2009: 254). Однак, на наш погляд, наприклад, інтенціональність гніву, сміху, страху (та всіх інших емоцій) ґрунтується на тому, що гнів, сміх або страх не можуть бути безпричинним, людина не гнівається, сміється чи боїться спонтанно, а така *емоційна реакція* зумовлена певним *усвідомленням невідповідності* якоїсь ситуації до очікувань, норм, правил, світогляду, картини світу, ментальності. Звідси гнів, сміх, страх так само як всі інші емоції не є суто ірраціональними, бо вони мають з одного боку *феноменологічний* вимір (тобто вони є усвідомленими), а з іншого вони виникають на основі біохімічних реакцій. Власне *всі психічні явища*, на наш погляд, *мають синхронний вияв фізіологічного, генетичного, біохімічного* з одного боку та *інтенціонального* з іншого боку. У такому сенсі всі психічні явища є синергійним виявом антропологічного та феноменологічного вимірів людської сутності.

Однак такий зв'язок генетичного та інтенціонального притаманний не тільки нижчим рівням психіки людини. Ідеї, смисли, цінності як явища суто раціонального штибу також опосередковано пов'язані з біохімічними процесами, бо вони є результатами мислення, а останнє відбувається на біохімічному рівні за допомогою нейромедіаторів на основі мозку та нервової системи. У такому сенсі те, що зазвичай інтерпретується як виключно раціональне (думки, ідеї) має також біохімічні витоки, а тому природа раціонального є синергійною. Звідси свідомість не є абсолютно «чистою» ідеальною формою буття, оскільки вона має генетичні (біохімічні), а звідси – матеріальні витоки.

На наш погляд, в аспекті ідеї інтенціональності недоцільно класифікувати явища на свідомі та підсвідомі, раціональні та ірраціональні, матеріальні та духовні, оскільки вони синергійно пов'язані. У такому сенсі інстинкти не є суто ірраціональними, а думки та ідеї не є виключно раціональними, оскільки інстинкти у певній мірі є інтенціонально усвідомленими, а ідеї та думки, які виникають у процесі мислення мають своїми витоками мозок та нервову систему, які є суто біологічними та біохімічними явищами.

Власне загальновідомо, що джерелом феноменологічних процесів є *мозок та нервова система*, хоча *це* суто біологічні явища. Проте, у контексті сучасних природничих досліджень проглядається ідея про те, що джерелом інтелекту та емоцій можуть бути також деякі внутрішні органи. Зокрема, дослідники висловлюють думку, яка з несподіваного ракурсу показує значення гормонів та внутрішніх органів людини в процесах становлення інтелекту, а саме вважають, що «серце – джерело інтелекту. У серцевих м'язах виявили близько 40000 нейронів, здатних контролювати емоції в 50–60 разів потужніше, ніж ті, якими керує мозок» (Butnariu & Sarac, 2019: 2). Отже, в людині синергійно співіснують тілесні та духовні явища, біохімічні та феноменологічні явища. У такому інтенціонально-

синергійному сенсі поділ на матеріальне, духовне, біологічне та соціальне недоцільний та помилковий, оскільки він не виражає сутності людини.

Звідси, на основі такого осмислення антропологічних явищ випливає, що будь-яка ієрархія базових потреб, які є в структурі мотивації, зокрема, як про це веде мову, наприклад, А. Маслоу (Maslou, 2012: 60–68) не може існувати, а потреби не можуть мати чіткої ієрархії, бо фізіологічний рівень людського буття безпосередньо проявляється на феноменологічному, а феноменологічний може впливати на фізіологічний. Виходячи з цього, будь-яка ієрархія потреб, які мотивують діяльність людини – це тільки умовність, яка залежить від тієї чи іншої парадигми мислення. Тобто, якщо перебувати на матеріалістичній позиції осмислення світу, то відповідно фізіологічні потреби будуть домінуючими. Однак, якщо перебувати на ідеалістичній позиції, то відповідно домінуючими будуть духовні та соціальні потреби, а фізіологічні – вторинними. Насправді ж всі потреби людини є синергійно пов'язані, і такий механізм зв'язку ґрунтується на їх інтенціональній єдності, бо будь-яка потреба з необхідністю повинна бути усвідомлена і завжди має інтенціональний вимір. Отже, мотивація особистості має не генетичний вимір, а феноменологічний.

У феноменологічному аспекті мотивація особистості – це комплекс феноменологічних інтенцій, які є *динамічною* та навіть *стохастичною* системою, оскільки мотивація включає весь спектр феноменологічних явищ, починаючи від потреб та завершуючи цінностями і світоглядом, а тому вони можуть миттєво змінюватись у залежності від життєвих ситуацій. У такому аспекті мотивація особистості не зникає ніколи та за своїми структурними елементами є близька до ментальності. У цьому плані В. Климчук вважає, що «мотивація – сукупність усіх детермінант поведінки, внутрішніх і зовнішніх (стимули, потреби, ідеали, цінності тощо). Це свого роду родовий термін для позначення усіх динамічних і векторних змінних, які визначають поведінку людини» (Klymchuk, 2015: 77). Аналізуючи погляди В. Роменця, З. Карпенко відзначає, що в його теорії вчинку «мотивація є опосередкувальною ланкою між ситуацією і вчинковою дією» (Karpenko, 2018: 349). Однак мотивація – це не просто механізм опосередкування дій людини між зовнішньою ситуацією і вчинком, бо в такому випадку мотивація – це тільки відповідь особистості на події навколо неї. Ми схильні трактувати *мотивацію як спосіб побудови соціальної ситуації* та водночас *спосіб побудови соціальної дії*. Тобто саме на основі мотивації особистість оцінює ситуацію та водночас є «творцем» цієї ситуації, бо вона творить ситуацію, в якій вона перебуває своїми сукупними феноменологічними зусиллями, проявляючи той чи інший тип емоцій, почуттів, ідей, очікувань. У такому аспекті слід звернути увагу на міркування, в яких наголошується на тому, що «...соціальні очікування особистості не стільки сприяють відображенню об'єктивно існуючого світу, скільки його побудові» (Khmil & Rorovuch, 2019: 58). Оскільки ж соціальні очікування – це важливі елементи мотивації, то відповідно по аналогії з соціальними очікуваннями мотивацію теж можна вважати засобом конструювання відношення особистості до світу.

Мотивація особистості має тенденцію до зміни, непрогнозованості та навіть трансформації в демотиваційні явища, які пов'язані з пасивністю та соціальним відчуженням. Однак демотиваційні явища – це також своєрідна «мотивація до бездіяльності» та пасивності, яка зумовлена почуттями розчарування, самотності, або ж відповідним світоглядом та цінностями, зокрема релігійними, (наприклад, буддизм закликає обмежувати власні прагнення та волю).

Самоорганізаційний підхід до мотивації як системи феноменологічних явищ передбачає відсутність центру мотивації, тобто мотивація не має якогось єдиного провідного фактору, наприклад, аксіологічного, вольового чи емоційного. У цьому сенсі «...в ролі детермінант моральної активності особистості можуть виступати окремі компоненти її структури – цінності, цілі, ідеали, образ «Я», рівень домагань, самооцінка» (Ноіан, 2002: 58), що вказує на системний зв'язок мотиваційних факторів. У цьому ж контексті слід звернути увагу на те, що «...цінності не виступають безпосередніми феноменами, які впливають на суспільні

зміни, бо цінності не можуть існувати самотійно безвідносно до почуттів та волі людини» (Budz, 2005: 96), тобто існує системний зв'язок мотиваційних факторів.

На наш погляд, всі мотиваційні фактори синергійно поєднані між собою на основі феноменологічного зв'язку між ними, а тому будь-які незначні зміни у прояві феноменологічних явищ можуть стати причиною непередбачуваних мотиваційних схем особистості. Звідси мотивація – це самоорганізаційна система, яка ґрунтується на синергійній єдності всіх феноменологічних явищ, а тому вона має емерджентний ефект. Не існує жодної однотипової системи мотивації особистості, навіть якщо люди сповідують однаковий світогляд та цінності, є представниками одного типу ментальності та мають подібні вторинні ідентифікації, наприклад, ідеологічні, релігійні та політичні уподобання. Кожна система мотивації кожної особистості є унікальна, особлива, а тому важко піддається класифікаціям. Також дискусійним є твердження про те, що «...багато спільних дій зумовлені спільною мотивацією, яка має, по суті, соціальний характер» (Godman, 2013: 589). Мотивація не може бути спільною, оскільки феноменологічні процеси притаманні кожній особистості та не «виходять» поза межі її свідомості, тобто мотивація завжди є індивідуальною та унікальною. Спільними можуть бути цілі, потреби, інтереси, які отримують соціальний статус на основі консенсусу.

Єдина фундаментальна ознака всіх індивідуальних типів мотивацій – їх феноменологічне джерело, яке пов'язане з системним емерджентним проявом всіх феноменологічних явищ. У такому аспекті не буває таких мотивів поведінки особистості, які б були незалежними від свідомості, від усвідомлення того, що спонукає людину діяти. Навіть якщо це тілесні потреби, інстинкти, емоції, то вони все одно отримують статус мотивів тоді, коли вони стають усвідомленими. Тобто не буває поведінки людини, яка зумовлена тільки генетично чи тільки на основі відомих та невідомих об'єктивних чинників. Якщо б тільки генетика зумовлювала поведінку людини, то в такому випадку це б вказувало на те, що: 1) люди суттєво відмінні за своїм генотипом, бо здатні проявляти різну спрямованість поведінки; 2) людина позбавлена свободи вибору та свободи волі.

Генетика зумовлює лише первинні людські інстинкти на початку онтогенезу людини, але згодом інстинкти стають усвідомленими інтенціями, оскільки людина створює раціональні способи їх задоволення. Якщо б поведінка людини була інстинктивною, то вона була б апіорною, тобто не залежала б від отриманого досвіду, навчання, наслідування, волі, мотивації, тобто вона б залежала тільки від біологічних факторів, власне від генетичної інформації.

Тільки людина серед всіх живих істот здатна трансформувати біологічне в соціальне на основі феноменологічних явищ. Тобто біологічні інстинкти людини мають тенденцію ставати феноменологічними інтенціями, оскільки, наприклад, статевий інстинкт людина проявляє усвідомлено, створюючи загальноприйняті соціальні форми його реалізації – сім'ю.

Мотивація особистості є надзвичайно динамічною, а тому її дії можуть бути або сплановані, або ж виникати спонтанно, якщо змінюються деякі системні показники мотивації у формі тих чи інших феноменологічних явищ, наприклад, швидка зміна емоцій на основі інтерперсональних комунікацій, або ж зміна мотивів у зв'язку із непередбачуваними обставинами. З іншого боку навіть тип харчування в певній мірі може впливати на мотивацію особистості, бо від харчування залежить гормональний баланс організму, а від останнього – емоційні явища, оскільки «майже всі гормони беруть участь в емоціях...» (Buttani & Sarac, 2019: 2). Звідси мотивацію особистості не слід тлумачити як деяку стабільну систему, яка діє лінійно та прогнозовано. Мотивація особистості є нелінійною, стохастичною, а звідси самоорганізаційною системою, де роль «ядра» мотивації може відігравати будь-яке феноменологічне явище, яке є складним поєднанням різних складових. У цьому аспекті, наприклад, «...соціальні очікування... об'єднують в собі емоційно-чуттєву, аксіологічну та світоглядну складові...» (Hoian & Budz, 2020: 78). Тому кожного дня та навіть впродовж дня мотивація особистості у її розмаїтих діях зазнає динаміки, яка

може виявлятися в соціальності / асоціальності, активності / пасивності, інтеграції / відчуженні, моральності / аморальності, оптимізмі / песимізмі. В такому самоорганізаційному аспекті (незавершеність, нестабільність, динамічність, стохастичність мотивації) можна миттєво впливати на мотивацію особистості. Внаслідок цього мотивація особистості може розвиватись нерпогнозовано або ж прогнозовано, контрольовано або ж неконтрольовано, оскільки вона залежить від миттєвої зміни якоїсь із складових мотивації – емоцій, почуттів, ідей, цінностей, соціальних очікувань.

У залежності від домінування того чи іншого феноменологічного явища у структурі мотивації її спрямованість може бути різною. Зокрема, наприклад, В. Роменець вважає, що «визначаються імпульсивна, гедоністична, егоїстична, об'єктивістська, альтруїстична та інші форми мотивції» (Karpenko, 2018: 350). Однак такі типи мотивації, на наш погляд, не є стійкими, оскільки здатні швидко внаслідок динамічності та стохастичності феноменологічних процесів трансформуватися з одного типу в інший. Тому можна стверджувати, що насправді є своєрідний самоорганізаційний «потік мотивації» особистості, який є нестабільним.

Саме внаслідок незавершеності та динамічності мотивації особисте та суспільне життя може надзвичайно швидко змінюватись – все залежить від якості інформації, яка здатна змінювати соціальні очікування чи емоції. У цьому аспекті, наприклад, «Помаранчева революція» та «Революція Гідності» виникли спонтанно, не мали організаційних центрів та будь-якої попередньої підготовки, а ґрунтувались на «миттєвих» феноменологічних інтенціях, які були пов'язані із нереалізованими соціальними очікуваннями, з усвідомлення власної та національної гідності, патріотизмом, розчаруванням, недовірою до влади, страхом перед майбутнім, національною солідарністю.

Висновки. Проведений аналіз сутності феноменології мотивації особистості дає змогу прийти до певних результатів, в яких підтверджується гіпотеза дослідження:

1. Всі психічні явища, незважаючи на їх розмаїтість мають інтенціональний вимір, тобто вони в тій чи іншій мірі виражають певний ступінь їх усвідомлення на предметному рівні. Психічні явища людини є навмисними, тобто залежними від волі, уваги, інтересу, думок, почуттів, емоцій суб'єкта.

2. Структурними елементами феноменології мотивації особистості є бажання, потреби, інтереси, афекти, емоції, почуття, воля, мотиви, очікування, переконання, ідеї, цінності.

3. На основі ідеї інтенціональності психічних явищ обґрунтовано концепцію синергійності інтенціонального та біологічного рівнів психічних явищ. Показано, що на базі інтенціональності психіка та свідомість мають тенденцію до тотожності.

4. У статті доведено, що всі феноменологічні явища включаються у структуру мотивації та водночас мають самоорганізаційні характеристики, тобто вони є нелінійними, незавершеними, динамічними, стохастичними.

5. Розроблена концепція самоорганізаційного характеру феноменології мотивації особистості, яка передбачає відсутність центру мотивації, тобто мотивація не має якогось провідного фактору, наприклад, аксіологічного, вольового чи емоційного.

6. *Перспективним* напрямом подальших досліджень в контексті запропонованої нами тематики може бути акцентування уваги на експериментальному виявленні зв'язку між генетичними та феноменологічними механізмами тих структурних елементів, які входять у структуру феноменології мотивації особистості.

1. Будз В. П. Чинники суспільної трансформації. *Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки*. 2005. Вип. VII. С. 92–101.

2. Butnariu, M., Sarac, I. Biochemistry of Hormones that Influences Feelings. *Annals of Pharmacovigilance & Drug Safety*. 2019. Vol. 1. Iss. 1. 5 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/334561821_Biochemistry_of_Hormones_that_Influences_Feelings (дата звернення: 20.01.2021).

3. Dokic J., Lemaire S. Are emotions perceptions of value? *Canadian Journal of Philosophy*. 2013. Vol. 43. Iss. 2. P. 227–247. DOI: <https://doi.org/10.1080/00455091.2013.826057>.

4. Godman M. Why we do things together: The social motivation for joint action. *Philosophical Psychology*. 2013. Vol. 26. № 4. P. 588–603. DOI: <https://doi.org/10.1080/09515089.2012.670905>.

5. Helm B. W. Emotions as Evaluative Feelings. *Emotion Review*. 2009. Vol. 1. Iss. 3. P. 248–255. DOI: <https://doi.org/10.1177/1754073909103593>.
6. Гоян І. М. Цінність як детермінанта моральної активності особистості. *Збірник наукових праць : філософія, соціологія, психологія*. Івано-Франківськ: Плаї, 2002. Вип. 7. Ч. 1. С. 53–60.
7. Hoian I. M., Budz V. P. Anthropological and Axiological Dimensions of Social Expectations and their Influence on Society's Self-Organization. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 2020. № 18. P. 76–86. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i18.221379>.
8. Карпенко З. *Аксиологічна психологія особистості* : монографія. 2-ге вид., перероб., доповн. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2018. 720 с.
9. Khmil V. V., Popovych I. S. Philosophical and Psychological Dimensions of Social Expectations of Personality. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 2019. Vol. 16. P. 55–65. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i16.187540>.
10. Климчук В. О. *Мотиваційний дискурс особистості: на шляху до соціальної психології мотивації* : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 290 с.
11. Løvoll H. S., Røysamb E., & Vittersø J. Experiences matter: Positive emotions facilitate intrinsic motivation. *Cogent Psychology*. 2017. Vol. 4. Iss. 1. 15 p. DOI: <https://doi.org/10.1080/23311908.2017.1340083>.
12. Маслоу А. *Мотивация и личность*. 3-е изд. / пер. с англ. Санкт-Петербург : Питер, 2012. 352 с. (Мастера психологии).
13. Salmela M. True Emotions. *The Philosophical Quarterly*. 2006. Vol. 56. Iss. 224. P. 382–405.
14. Varsha N., Malavika B., Vyshnavi V. Rao, ShamsiyaRizwana. Chemistry of Emotions – A Review. *International Journal for Modern Trends in Science and Technology*. 2020. Vol. 6. Iss. 10. P. 26–30. DOI: <https://doi.org/10.46501/IJMTST061005>.

REFERENCES

1. Budz V. P. (2005). Chynnyky suspilnoi transformatsii [Factors of social transformation]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Filosofski i psykholohichni nauky*, 7, 92–101 [in Ukrainian].
2. Butnariu M. & Sarac I. (2019). Biochemistry of Hormones that Influences Feelings. *Annals of Pharmacovigilance & Drug Safety*, 1 (1), 1001. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/334561821_Biochemistry_of_Hormones_that_Influences_Feelings.
3. Dokic J. & Lemaire S. (2013). Are emotions perceptions of value? *Canadian Journal of Philosophy*, 43 (2), 227–247. DOI: <https://doi.org/10.1080/00455091.2013.826057>.
4. Godman M. (2013). Why we do things together: The social motivation for joint action, *Philosophical Psychology*, 26 (4), 588–603, DOI: <https://doi.org/10.1080/09515089.2012.670905>.
5. Helm B. W. (2009). Emotions as Evaluative Feelings. *Emotion Review*, 1 (3), 248–255. DOI: <https://doi.org/10.1177/1754073909103593>.
6. Hoian I. M. (2002). Tsinnist yak determinanta moralnoi aktyvnosti osbystosti [Value as a determinant of moral activity of the individual]. *Zbirnyk naukovykh prats: filozofii, sotsiologhiia, psykholohiia*, 7 (1), 53–60 [in Ukrainian].
7. Hoian I. M. & Budz V. P. (2020). Anthropological and Axiological Dimensions of Social Expectations and their Influence on Society's Self-Organization. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 18, 76-86. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i18.221379>.
8. Karpenko Z. (2018). *Aksiolohichna psykholohiia osobyststi: monohrafiia. 2-he vyd., pererob., dopovn. [Axiological psychology of personality: monograph. 2nd ed., revised, supplement.]*. Ivano-Frankivsk: DVNZ «Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka» [in Ukrainian].
9. Khmil V. V. & Popovych I. S. (2019). Philosophical and Psychological Dimensions of Social Expectations of Personality. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 16, 55–65. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i16.187540>.
10. Klymchuk V. O. (2015). *Motyvatsiinyi dyskurs osobystosti: na shliakhu do sotsialnoi psykholohii motyvatsii [Motivational discourse of personality: on the way to the social psychology of motivation]*. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
11. Løvoll H. S., Røysamb E. & Vittersø J. (2017). Experiences matter: Positive emotions facilitate intrinsic motivation. *Cogent Psychology*, 4 (1), 1340083. DOI: <https://doi.org/10.1080/23311908.2017.1340083>.
12. Maslou A. (2012). *Motivatsiia i lichnost. 3-ye izd. [Motivation and Personality. Third ed.]*. Trans. from engl. St. Petersburg: Piter [in Russian].
13. Salmela M. (2006). True Emotions. *The Philosophical Quarterly*, 56 (224), 382–405.
14. Varsha N., Malavika B., Vyshnavi V. Rao & ShamsiyaRizwana. (2020). Chemistry of Emotions – A Review. *International Journal for Modern Trends in Science and Technology*, 6 (10), 26–30. DOI: <https://doi.org/10.46501/IJMTST061005>.